

İzmir İli Lise Öğrencilerinin Sigara Alışkanlığını Etkileyen Faktörler

Tuncay Göksel, Murat Cirit, Ülkü Bayındır

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı

ÖZET

İzmir'deki lise öğrencileri arasındaki sigara içme prevalansını ve bunu etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla planlanan bu çalışma kapsamında lise 2. sınıfta okuyan 1049 öğrenciye (713'ü erkek, 336'sı kız; yaş ortalaması 16.3 ± 0.7) ayrıntılı bir anket uygulandı. Sigara içme prevalansının %23.2 (erkeklerde %22.7, kızlarda %24.1, $p > 0.05$) olduğu gözlemlendi. Öğrenciler arasındaki sigara içme alışkanlığı ile ailelerinin eğitim ya da sosyal durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gözlemlenmedi. Annebabanın sigara içiyor olması ile öğrencilerin sigara içmesi arasında bir ilişki saptanmazken, evdeki kardeşin sigara alışkanlığının önemli bir etken olduğu belirlendi ($p < 0.01$). Öğrencilerin sigaraya başlama yaşı düştükçe ya da sigara içme süresi arttıkça, bir günde tüketilen sigara miktarı artmaktaydı ($p < 0.001$). Sigara tiryakisi öğrencilerin %68.8'i sigarayı bırakmayı düşündüklerini, %42'si ise bunu geçmişte en az bir kez denediklerini ifade ettiler. Bu çalışma, evdeki kardeşin sigara içmesinin lise öğrencilerinin sigaraya başlamasında en önemli ailesel faktör olduğunu göstermektedir. Sigara içen öğrencilerin büyük bir bölümü sigarayı bırakmaya niyeti olmasına rağmen bunda başarılı olamamaktadır. Bu, bize sigarayı bırakmaya kararlı gençlere yönelik daha enerjik sigarayı bıraktırma programlarına ihtiyaç olduğunu düşündürmektedir.

Anahtar sözcükler: sigara içimi, lise öğrencileri, risk faktörleri

Toraks Dergisi, 2001;2(3):49-53

ABSTRACT

Factors Affecting Smoking Behavior in High School Students in Izmir

The purpose of the study was to determine the prevalence of cigarette smoking and to examine the influence of social factors on smoking in adolescents. One thousand forty nine 2nd grade students (713 males and 336 females; mean age 16.3 ± 0.7 years) filled out a detailed questionnaire about smoking. The prevalence of smokers was 23.2% (males 22.7%, females 24.1%; $p > 0.05$). Smoking habits of the students were not related with the education or social status of their parents. Although smoking behavior among students was not associated with the smoking status of their parents, a relationship was observed with siblings' behavior ($p < 0.01$). It was observed that as the age of smoking initiation dropped or smoking time increased, the amount of cigarettes smoked per day increased ($p < 0.01$). Among students who were smoking, 68.8% reported that they intended to quit and 42% reported at least an attempt to quit in the past. This study demonstrates that smoking behavior of siblings is the most important factor among the familial factors. A large proportion of high school smokers wants to quit smoking but is unsuccessful. Therefore, we consider that young smokers who are already motivated to quit need more energetic cessation programs.

Key words: smoking, high school students, risk factors

Yazışma adresi: Yrd. Doç. Dr. Tuncay Göksel
Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi
Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı
35100 Bornova, İzmir
Tel: (0232) 388 14 23
Faks: (0232) 388 71 92
e-posta: tgoksel@med.ege.edu.tr

GİRİŞ

Sigara önlenebilir bir morbidite ve mortalite nedenidir. Akciğer kanserine karşı savaşın en kolay ve etkili yolu sigara ile mücadeledir. Batı ülkelerinde 1960'lı yıllarda başlayan sıkı mücadele sonucunda sigara içme alışkanlığı eriş-

Tablo I. Okul tipleri ve ankete katılan öğrenci sayıları

	Erkek	Kız	Toplam (%)
Genel lise	231	218	449 (42.8)
Meslek lisesi	389	35	424 (40.4)
Anadolu lisesi	34	26	60 (5.7)
Özel lise	17	41	58 (5.5)
Fen lisesi	25	8	33 (3.1)
Güzel sanatlar lisesi	17	8	25 (2.4)

kinler arasında giderek azalmaktadır. Ancak bu ülkelerde sigaranın gençler arasında hâlâ popüler olması ve sigara içme oranının giderek artması endişe yaratmaktadır [1]. Sigara içmeye devam eden gençlerin yaklaşık yarısının sigaranın yol açtığı hastalıklardan dolayı erken yaşlarda öleceği tahmin edilmektedir [2].

Ne yazık ki, ülkemizde sigara ile etkili bir mücadeleden ya da batı ülkelerindeki gibi başarılı sonuçlardan söz etmek mümkün değildir. 1988'de tüm ülkeyi kapsayan PİAR araştırmasında, erişkinlerde sigara içme oranının %43 olduğu

Tablo II. Anket formu

Sevgili öğrenci, sigara alışkanlığı ile ilgili bilimsel bir araştırma yürütüyoruz. Katıldığınız için teşekkür ederiz. Lütfen aşağıdaki seçeneklerden sizin için en uygun olanı ya da olanlarını işaretleyiniz. Lütfen hiçbir soruyu atlamadan eksiksiz doldurunuz. Bu anket kesinlikle gizli tutulacak olup, ailelere ve okul idaresine verilmeyecektir.

- Yaşınız: _____
- Kaçıncı sınıftasınız: _____
- Cinsiyetiniz: Erkek Kadın
- Okuldaki durumunuz: Gündüzlü Yatılı
- Babanızın eğitim düzeyi nedir?: Üniversite Lise Ortaokul İlkokul Yok
- Babanızın mesleği nedir? Lütfen yazınız: _____
- Annelerinizin eğitim düzeyi nedir?: Üniversite Lise Ortaokul İlkokul Yok
- Annelerinizin mesleği nedir? Lütfen yazınız: _____
- Anne ve babanızın sosyal durumuna uyan seçeneği işaretleyiniz.
 Birlikte yaşıyorlar Boşandı, ayrı yaşıyorlar Annem öldü Babam öldü Üvey annem/babam var
- Kardeşinizin var mı?: Hayır Evet Kaç tane: _____
- Babanız sigara içeriyor mu?: İçmiyor İçiyor İçiyordu, bıraktı
- Anneleriniz sigara içeriyor mu?: İçmiyor İçiyor İçiyordu, bıraktı
- Kardeş veya kardeşlerinizin sigara içeriyor mu?: İçmiyor İçiyor İçiyordu, bıraktı
- Siz sigara içeriyor musunuz?
 Hiç içmedim Bir kez denedim, hiç sevmedim Bir kez denedim, hoşuma gitti
 Ara sıra içeriyorum Düzenli içeriyorum İçiyordum, bıraktım

Hiç içmiyorsanız, ankete katıldığınız için teşekkür ederiz. Sigarayı denediyseniz ya da düzenli içeriyorsanız lütfen aşağıdaki sorulara da yanıtlayınız.

- Sigarayı deneme ya da başlama nedeniniz nedir?:
 Merak ettim Özendim Diğer (Lütfen belirtiniz): _____
- Birilerine özendiyseniz, kime özendiniz?:
 Anneme Babama Kardeşime Arkadaşlarıma Filmler
 Reklamlar Diğer (Lütfen belirtiniz): _____
- Sigarayı ilk kez kaç yaşındayken denediniz?: _____
- Sürekli içeriyorsanız, ne kadar zamandır sigara içeriyorsunuz?: _____
- Günde yaklaşık kaç tane sigara içeriyorsunuz?: 5'ten az 5-10 11-20 21'den fazla
- Ne cins sigara içeriyorsunuz? (Lütfen yazınız): _____
- Aşağıda belirtilen sigara ile ilgili yakınmalar sizde var mı? Lütfen olanları belirtiniz.
 Öksürük Balgam çıkarma Kanlı balgam Nefes darlığı
 Diğer (Lütfen yazınız): _____
- Bırakmayı düşünür müsünüz?: Hayır Evet
- Bırakmayı denediniz mi?: Hayır Evet

gözlenmiştir. Oran erkeklerde ürkütücü boyutlara (%62.8) ulaşırken kadınlarda %24.3 olarak belirlenmiştir [3].

Erişkinlerin çoğunluğunun sigaraya genç yaşlarda başladığı bilinmektedir. Bir çalışmada, 30-39 yaşları arasındaki sigara içicilerinin %71'inin sigaraya 18 yaş veya altında başladığı gösterilmiştir [4]. Bu nedenle gençlerin sigaraya başlamasını önlemenin ya da bu yaşlarda bırakmasını sağlamanın toplumdaki sigara ile mücadelenin en etkili yolu olduğuna inanılmaktadır. Bu açıdan sigaraya başlama yaşının, başlama nedenlerinin bilinmesi, çocuklarda ve gençlerde içme oranlarının saptanması bu mücadeleye yön verecektir.

İzmir kent merkezindeki farklı kategorilerdeki lise öğrencilerinde sigara içme prevalansını belirlemek ve cinsiyetin, ailenin ve sosyal farklılıkların bunun üzerine etkisini araştırmak amacıyla bu çalışma planlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

İzmir il merkezindeki liseler genel, meslek, anadolu, özel, fen ve güzel sanatlar olmak üzere 6 farklı kategoriye ayrıldı. Bu okul tiplerinin toplam öğrenci sayısını temsil eden oranı koruyacak şekilde rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 10 lisede (3 genel lise, 3 meslek lisesi, diğer liseler birer adet) anket çalışması düzenlendi (Tablo I). Hedef grup olarak bu okulların ikinci sınıfında öğrenim gören öğrenciler seçildi. Okullara gidildiğinde araştırma yapılacak sınıflar rastgele seçildi.

Uygulanan anket formunda (Tablo II) öğrencilere 2 bölüm halinde toplam 23 soru yöneltildi. İlk 14 soru kimlik, okul, aile ve kişinin sigara içip içmediği ile ilgili idi. Sonraki 9 soruda sigara içen öğrencilerin başlama nedenleri, tiryakilik durumları ve bırakmaya bakışları sorgulandı. Sigara içen öğrenciler ara sıra içenler ve düzenli olarak her gün içenler olarak ikiye ayrıldı.

Daha sağlıklı bilgi alabilmek amacıyla anket formunun başına kişi ve okul ismi yazılmaması belirtildi, sonuçların okul idaresine ve ailelere verilmeyeceği, değerlendirmenin okul isimleri olarak değil tüm İzmir genelinde yapılacağı yazıldı ve ayrıca uygulamaya öncesi sözlü olarak belirtildi. Anket çalışması, rehberlik dersinde öğretmenler sınıf dışına çıkarılarak çalışmacıların gözetiminde uygulandı. Araştırmanın saha çalışması Ocak-1999 ile Şubat 1999 tarihlerinde gerçekleştirildi.

İstatistiksel değerlendirmeler χ^2 ve t testi yöntemleri kullanılarak gerçekleştirildi.

SONUÇLAR

Araştırma 713'ü (%68) erkek ve 336'sı (%32)

kız olan toplam 1049 öğrenciye uygulandı. Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 16.3 ± 0.7 idi.

Öğrenciler arasında sigara içme prevalansının %23.2 olduğu gözlemlendi. Bu durum erkeklerde %22.7 iken, kızlarda %24.1 olarak hesaplandı, arada istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmadı (Tablo III).

Tablo III. Öğrencilerin sigara içme durumları

	Ara sıra içen (%)	Düzenli içen (%)	Toplam (%)
Erkek	77 (10.8)	85 (11.9)	162 (22.7)
Kız	43 (12.8)	38 (11.3)	81 (24.1)
Toplam	120 (11.4)	123 (11.7)	243 (23.2)

Öğrencilerin ailelerinin sigara alışkanlıkları ve eğitim düzeyleri Tablo IV ve V'te gösterilmiştir. Annebabanın sigara içiyor olması ile öğrencilerin sigara içmesi arasında da istatistiksel bir ilişki saptanmadı. Ayrıca, annebabanın sosyal durumu ile çocuğun sigara içme durumu arasında istatistiksel bir ilişki kurulamadı. Evde kardeş olup olmamasının öğrencilerin sigara içmesi üzerine etkisi gözlenmezken, evdeki kardeşin sigara içmesi ile öğrencilerin sigara içmesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlendi ($p < 0.01$). Ailelerin eğitim durumu ile öğrencilerin sigara içmeleri arasında ilişki gözlenmemiştir.

Okullara göre sigara içme oranı değerlendirildiğinde fen lisesinde sigara içme prevalansının diğer okullara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde düşük olduğu, ancak di-

Tablo IV. Aile bireylerinin sigara alışkanlıkları

	Sigara içen öğrenci (n=243)			Sigara içmeyen öğrenci (n=806)		
	İçmiyor (%)	Bırakmış (%)	İçiyor (%)	İçmiyor (%)	Bırakmış (%)	İçiyor (%)
Baba	65 (26.8)	25 (10.2)	153 (63.0)	252 (31.3)	111 (13.7)	443 (55.0)
Anne	134 (55.1)	17 (7.0)	92 (37.9)	507 (63.5)	50 (6.2)	244 (30.3)
Kardeş	135 (55.6)	9 (4.0)	99* (40.6)	646 (80.2)	28 (3.4)	132* (16.4)

* $p < 0.01$

		Eğitimsiz (%)	İlkokul (%)	Ortaokul (%)	Lise (%)	Üniversite (%)
Sigara içen öğrenci (n=243)	Baba	5 (2.1)	73 (30.0)	39 (16.0)	62 (25.5)	64 (26.3)
	Anne	13 (5.3)	98 (40.3)	35 (14.4)	56 (23.0)	41 (16.9)
Sigara içmeyen öğrenci (n=806)	Baba	11 (1.4)	211 (26.2)	124 (15.4)	211 (26.2)	249 (30.9)
	Anne	40 (4.9)	298 (36.9)	105 (13.0)	194 (24.1)	169 (20.9)

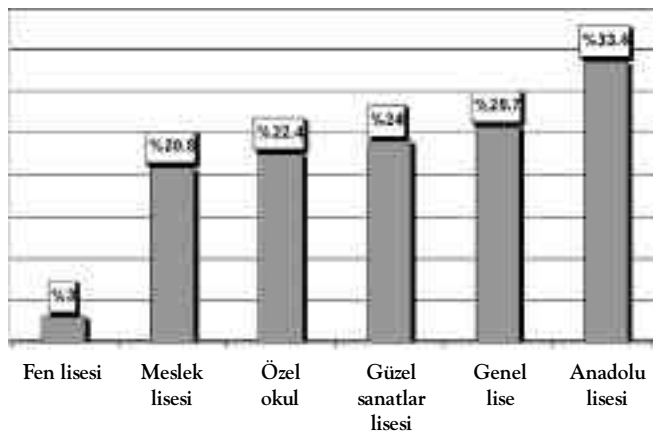
ğer okullar arasında herhangi bir istatistiksel fark olmadığı gözlemlendi (Grafik 1).

Düzenli olarak sigara içen öğrencilerin büyük bir bölümü (%46.1) günde 5'ten az sigara içerken, %28.8'i 5-10 adet, %17.4'ü 10-20 adet, %7.8'i 20'den fazla sigara içmekteydi.

Sigarayı ilk kez deneme yaşı ortalama 13.3, içme süresi 2.7 yıl olarak belirlendi. Sigara başlama yaşı ve içme süresiyle günde içilen sigara sayısı arasında anlamlı bir ilişki saptandı. Günde 11-20 adet sigara içenlerde başlama yaşı, 5-10 adet içenlere göre daha düşüktü (12.6 yaş ve 13.9; p<0.001). Günde 11-20 adet sigara içenler, 5'ten az içenlere göre daha uzun süredir içiyorlardı (3.5 yıl ve 2.2 yıl; p<0.01).

"Sigarayı deneme ya da başlama nedeniniz nedir" sorusunu yanıtlarken, öğrencilerin %52.6'sı merak, %36.2'si özentisi, %11.3'ü ise bunların dışındaki çeşitli nedenleri belirttiler. Bu özentinin en önemli nedeninin arkadaşlardan etkilene olduğunu gözledik (Grafik 2).

Öğrencilerin %80.1'i yabancı marka sigara içerken, %19.9'u yerli sigaraları içmekteydi.

Grafik 1. Okullardaki sigara içme prevalansı

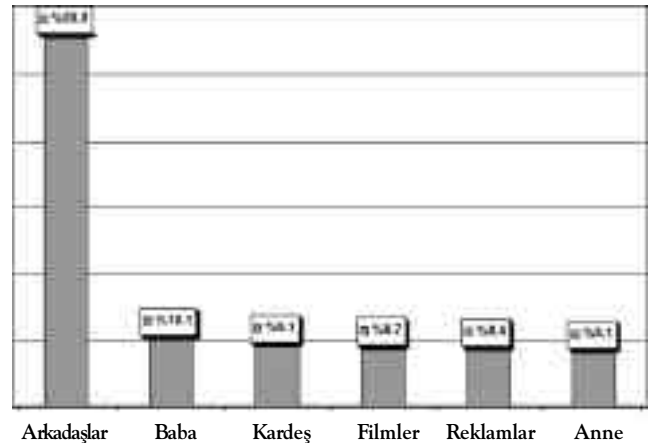
Öğrencilerin büyük bir bölümünde (%78.9) sigaraya bağlı yakınmalar bulunmaktaydı. Ancak %12.6'sında öksürük ve %8.5'inde balgam çıkarma yakınması mevcuttu.

Sigara içen öğrencilerin %68.8'i bırakmayı düşündüğünü belirtti. İçicilerin %42'si daha önce bırakmayı denemiş fakat başarılı olamamıştı. Ancak, 33 öğrenci (%3.1) daha önce içmesine rağmen sigarayı bırakabildiğini ifade etmiştir.

TARTIŞMA

Çalışmamızda İzmir ilindeki lise 2. sınıf öğrencilerinde (16 yaş) sigara içme oranı %23.2 bulunmuştur. PİAR'ın 1988'de yaptığı çalışmada [3] 15-18 yaş grubunda sigara içme oranı %30 olarak belirlenmiştir. 1986 ile 1990 arasında yapılan çeşitli illeri kapsayan çalışmalarda sigara içme oranları %18 ile 43 arasında değişmektedir [5-8]. İzmir'e en yakın il olan Manisa'da 2000 yılında yapılan bir çalışmada [9] lise öğrencilerinde sigara içme oranının %29.1 olduğu gözlenmiştir. Aynı merkezleri kapsayan yıllara göre sonuçların alındığı çalışmalar mevcut olmasa da liselerdeki sigara içme oranlarının 80'li yıllara göre arttığını söylemek mümkün değildir. Amerika'da lise öğrencilerinde sigara içme oranı 1990'lı yıllarda artmaya başlamış ve 1991'de %27.5 iken 1997'de %36.4'e çıktığı gözlenmiştir [10].

Türkiye çalışmalarında erişkinlerde ve gençlerde sigara alışkanlığının erkeklerde belirgin bir şekilde daha yüksek olduğu izlenmektedir [3,6,8,9]. Bu durum genellikle ülkemizin sosyo-ekonomik koşullarına bağlanmaktadır. Ancak bizim çalışmamızda, arada anlamlı fark olmasa da kız öğrencilerde sigara içme oranı hafifçe daha yüksek çıkmıştır. Amerika'da [11] ve İtalya'da liselerde yapılan [12] çalışmalarda

Grafik 2. Öğrencilerin sigaraya özenme nedenleri

gözleendiği gibi, batı ülkelerinde kız öğrenciler arasında sigara kullanımı daha yaygındır. Bu durum, İzmir gibi yaşam standardı daha yüksek ve kadınların sosyo-ekonomik açıdan daha rahat olduğu merkezlerde kız öğrenciler arasında sigaranın yaygınlaştığını göstermektedir.

Lise özelliklerine göre sigara içme durumu incelendiğinde, sadece fen lisesi öğrencilerinin sigaraya eğilimlerinin daha az olduğu gözlenmiştir. Diğer liseler arasında bir fark bulunmamaktadır. Entelektüel düzeyi yüksek ve çalışkan olan öğrencilerin sigaraya ilgilerinin düşük olduğunun görülmesi olumlu bir durumdur.

Pek çok çalışmada evde annebaba ya da kardeşin sigara içmesinin gençlerin sigaraya başlaması üzerinde özendirici bir rol oynadığı ortaya koyulmuştur [12-15]. Aile içi sorunların da aynı etkiye sahip olduğu gösterilmiştir [13]. Bizim çalışmamızda annababanın sigara içmesi, eğitim düzeyinin düşük olması ya da aile düzeninde bozukluklar ile gençlerin sigara içmesi arasında bir ilişki gözlenmemiştir. Ancak, evdeki kardeşin sigara içmesi ile öğrencilerin sigara içmesi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Benzer sonuçlar Manisa çalışmasında da gözlenmiştir. Çelik ve arkadaşları [9] annababaların sigara içmesi ile öğrencilerinki arasında bir ilişki gözlemezlerken, kardeşlerin birbirlerinden etkilediğini belirtmişlerdir.

Çevre ve arkadaş faktörü, her türlü kötü alışkanlıkta olduğu gibi sigara konusunda da belirleyici olabilmektedir. Sigara içen arkadaşların varlığında çocuğun toplumda kendine yer bulma isteği ya da grup baskısı onun sigaraya başlamasını kolaylaştırmaktadır. Bizim çalışmamızda, çocukların sigaraya başlamada en çok özendikleri kişilerin arkadaşları olduğu gözlenmiştir. Benzer sonuçlar başka çalışmalarda da elde edilmiştir [12,13].

Bu çalışmada çocukların önemli bir bölümünün (%80.1) yabancı marka sigara içtiği gözlenmektedir. Bu durum, pek çok sinema filminde ve spor karşılaşmalarında yapılan gizli reklamların ne derece özendirici ve gençler üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada İzmir'de gençler arasında sigarayı ilk deneme yaşınının 13'e düştüğü gözlenmiştir. Yani, çocukların büyük bir kısmı sigaraya ortaokul yıllarında başlamaktadır. Ayrıca bu çalışma, çocuklar sigaraya ne kadar erken başlarsa, günlük tüketilen sigara miktarının o kadar fazla olduğunu göstermiştir. Bu durum bize sigarayla mücadelenin lise yıllarıyla birlikte özellikle ortaokul yıllarını hedeflemesi gerektiğini düşündürmektedir. Eğer o yıllarda etkili mücadele ile başarılı olunursa erişkinlerdeki sigara içme oranları ve sigaraya bağlı gelişen hastalıklarda da azalma olacaktır. Chassin ve arkadaşları sigarayı erken yaşlarında bırakan gençlerin yarısının erişkin dönemde sigara içmediğini göstermiştir [16].

Sigara içen öğrencilerdeki bırakma niyeti umut verici gibi görünse de, eylemin başarısı kuşku vericidir. Çünkü içicilerin %42'si daha önce denemesine rağmen başarılı olmamış ve ancak %3.1'lik bir grup sigarayı bırakabildiğini ifade etmiştir. Amerika'da yapılan bir çalışmada benzer sonuçlar (%67 bırakma niyetinde olanlar, %3 başarı) gözlenmiştir. Bu durum, sigara içen gençlerde etkin ve planlı bir sigarayı bıraktırma programına ne kadar gereksinim olduğunu göstermektedir [4].

Sonuç olarak, gençlerimiz giderek daha küçük yaşlarda sigaraya başlamakta ve bu kötü alışkanlığın sorunlarını yaşamalarının sonraki yıllarına aktarmaktadırlar. Batı toplumlarının yaklaşımını örnek alarak hem devlet hem de toplum olarak sigarayı özendirici eylemlere ve koşullara karşı kararlılıkla mücadele etmeli ve gençlerin bu zararlı alışkanlıktan kurtulabilmesi için destek verebilecek kurumlara ulaşabilmelerini kolaylaştıracak adımları atmalıyız.

KAYNAKLAR

1. Wechsler H, Rigotti NA, Gledhill-Hoyt J, et al. Increased levels of cigarette use among collage students: a cause for national concern. JAMA 1998; 280:1673-8.
2. Centers for Disease Control. Projected smoking-related deaths among youth-United States. MMWR 1996; 45: 971-4.
3. PIAR. Sigara alışkanlıkları ve sigara ile mücadele kampanyası kamuoyu araştırması raporu. 1988.
4. Burt RD, Peterson AV. Smoking cessation among high school seniors. Preventive Medicine 1998; 27: 319-27.
5. Önder R, Egemen A. Lise çağı gençliğinin sigara içme durumu. Türk Hij Den Biyol Derg 1987; 44: 121-30.
6. Kocabaş A. Orta dereceli okul öğrencilerinde sigara içme alışkanlığı. Ankara Tıp Mecmuası 1988; 41: 9-22.
7. Tümerdem Y, Ayhan B, Emekli U ve ark. İstanbul kentinde öğrenim gençliğinde sigara içme olayı etkinliklerinin araştırılması. Solunum II 1986; 412-6.
8. Sezer RE, Öztürk ŞZ, Bilgin N ve ark. Elazığ'da Lise ve dengi okul üçüncü sınıf öğrencilerinde sigara içme durumu-1989. Fırat Üniv Derg 1990; 5: 121-33.
9. Çelik P, Esen A, Yorgancıoğlu A ve ark. Manisa ilinde lise öğrencilerinin sigaraya karşı tutumları. Toraks 2000; 1: 61-6.
10. Centers for Disease Control. Tobacco use among high school students-United States, 1997. MMWR 1998; 47: 229-33.
11. Coogan PF, Adams M, Geller AC et al. Factors associated with smoking among children and adolescents in Connecticut. Am J Prev Med 1998; 15: 17-24.
12. Gaeta G, Del Castello E, Cuomo S et al. Familial and friends who smoke: influence on adolescents. G Ital Cardiol 1998; 28: 259-66.
13. Flay BR, Hu FB, Richardson J. Psychosocial predictors of different stages of cigarette smoking among high school students. Preventive Medicine 1998; 27: 9-18.
14. Skinner WF, Massey JL, Krohn MD, Lauer RM. Social influences and constraints on the initiation and cessation of adolescent tobacco use. J Behav Med 1985; 8: 353-75.
15. Collins LM, Sussman S, Rauch JM et al. Psychosocial predictors of young adolescents cigarette smoking: a sixteen-month, three wave longitudinal study. J Appl Social Psychol 1987; 17: 554-73.
16. Chassin L, Presson CC, Sherman SJ, et al. The natural history of cigarette smoking: predicting young-adult smoking outcomes from adolescent smoking patterns. Health Psychol 1990; 9:701-16.